

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Навчально-науковий інститут біології, хімії та біоресурсів
кафедра ботаніки та природоохоронної діяльності**

**АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ФОРМ ТА МЕТОДІВ
ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ УЧНІВ У ШКІЛЬНИХ ЛІСНИЦТВАХ
НА ПРИКЛАДІ ШКІЛЬНОГО ЛІСНИЦТВА “МРІЯ”
КУЛИКІВСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ ГЕРЦАЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 602М групи

Мафтей Анастасія Дмитрівна

Керівник:

кандидат біологічних наук,

доцент **Романюк О. М.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № _____ від _____ 2024 р.
Зав. кафедрою _____ проф. Чорней І.І.*

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота присвячена дослідженню роль шкільного лісництва як важливої складової природоохоронної та освітньо-виховної роботи в середній школі. Метою роботи є аналіз впливу шкільного лісництва на формування екологічної свідомості учнів, розвиток їхніх екологічних навичок та відповідального ставлення до природи. Зосереджено увагу на основних завданнях шкільного лісництва, зокрема на його організації, управлінні, проведенні навчальних заходів та практичних занять, які сприяють глибшому розумінню учнями екології та лісового господарства. Вивчено також вплив лісництва на соціальні взаємодії серед учнів, а також на розвиток їхніх комунікативних здібностей. Окрім того, для вивчення соціальних аспектів було проведено соціологічне дослідження, результати якого відображають ставлення учнів до природоохоронних питань та шкільного лісництва. Зроблені висновки підтверджують важливість шкільного лісництва як інструменту формування екологічної свідомості та активної громадянської позиції учнів, підвищення рівня освіти в галузі екології та сприяння сталому розвитку шкільних колективів.

Результати дослідження можуть бути корисними для педагогів, які працюють у галузі екологічної освіти.

Ключові слова: шкільне лісництво, природоохоронна робота, екологічна грамотність, лісове господарство, лісова рекреація, екологічна підготовка учнів, лісові ресурси.

ABSTRACT

The master's thesis is dedicated to studying the role of school forestry as a vital component of environmental protection and educational activities in secondary schools. The aim of the work is to analyze the impact of school forestry on shaping students' ecological awareness, developing their environmental skills, and fostering a responsible attitude toward nature. The research focuses on the primary objectives of school forestry, particularly its organization, management, educational activities, and practical sessions that enhance students' understanding of ecology and forestry. Additionally, the influence of school forestry on social interactions among students and the development of their communication skills is examined. To explore social aspects, a sociological study was conducted, the results of which reflect students' attitudes toward environmental issues and school forestry. The findings confirm the importance of school forestry as a tool for fostering ecological awareness, promoting active citizenship among students, enhancing education in the field of ecology, and contributing to the sustainable development of school communities. The results of the study may be useful for educators working in the field of environmental education.

Keywords: school forestry, environmental protection work, ecological literacy, forestry, forest recreation, students' ecological training, forest resources

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів
мають посилання на відповідне джерело. _____ А.Д. Мафтей

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ I. Формування екологічної культури учнів шкільному лісництві	7
Розділ II : Положення про шкільне лісництво	12
2.1. Загальні положення та задачі шкільного лісництва	12
2.2. Керівництво та самоврядування в шкільному лісництві	14
2.3. Охорона праці	16
Розділ III : Організація дослідницької та виробничої діяльності школярів в шкільному лісництві	19
3.1. Загальні відомості про шкільне лісництво «Мрія»	19
3.2. Профорієнтаційне значення шкільних лісництв	25
3.3. План роботи шкільного лісництва «Мрія»	26
3.4. Дослідницька діяльність школярів	30
Розділ IV : Практична природоохоронна діяльність та соціологічні дослідження як засіб формування екологічної освіти	33
4.1. Соціологічні дослідження у контексті екологічної освіти	33
4.2. Організація та проведення акцій у рамках навчально-виховної роботи	35
4.3 Аналіз результатів природоохоронної акції	39
4.4. Узагальнення результатів досліджень та практичних заходів у формуванні екологічної свідомості учнів	45
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ:	

Вступ

Унаслідок сучасної екологічної кризи постала гостра потреба у вихованні в молодого покоління шанобливого ставлення до природи. Однією з найбільш ефективних форм об'єднання дітей для виконання цього завдання є шкільні лісництва, які на території України масово почали організовуватися в другій половині XX століття й продовжили своє існування й на початку XXI століття [42].

Діяльність цих об'єднань була спрямована на виховання в учнів любові до природи рідного краю[50], набуття трудових умінь та навичок у галузі лісівництва, охорони природи й раціонального природокористування.

Учнівські лісництва – одні з традиційних і в той же час найдієвіших форм залучення учнівської молоді до охорони природи. Вони виховують у дітей дбайливе ставлення до природи, розширюють і поглиблюють знання в галузі природничих наук, дають практичні уміння та навички ведення роботи у лісовому господарстві [12].

Сучасні ліси Буковини - це зелені скарби, значення яких важко переоцінити: вони виконують ґрунтозахисні, водоохоронні, санітарно-гігієнічні, естетичні функції. Але ще більшої цінності їм надає наше усвідомлення того, що ці ліси, створені і виплекані турботливими руками кількох поколінь.

У справі збереження і охорони природних багатств найважливішим завданням є екологічне, трудове навчання молоді, її патріотичне і моральне виховання [4].

Учнівські лісництва – це потужна сила у формуванні справжніх природолюбів, дбайливих господарів лісу [16].

В процесі проведення дослідів з лісовими культурами в учнів виробляються певні трудові вміння та навички вирішувати ряд екологічних завдань. Велике і педагогічне значення правильно організованої дослідницької роботи. Адже учні не тільки надають своєю працею допомогу

лісовому господарству, але й пропагують нові досягнення науки і передової практики з лісівництва [36].

Праця у шкільному лісництві нелегка, але глибоко змістовна і результативна, вкрай необхідна суспільству.

Мета роботи: проаналізувати форми та методи організації роботи учнів у шкільних лісництвах на прикладі шкільного лісництва «Мрія» Куликівської гімназії Герцаївської міської ради.

Завдання дослідження:

- Дослідити принципи організації та структуру шкільного лісництва;
- Встановити основні напрямки роботи шкільного лісництва;
- Проаналізувати основні форми та методи залучення шкільного лісництва в науково-дослідницькій та виробничій діяльності учнів;
- Проаналізувати результативність залучення учнів до природоохоронної діяльності;

Об'єкт дослідження: шкільне лісництво «Мрія».

Предмет дослідження: форми та методи роботи шкільних лісництв.

Розділ I

Формування екологічної культури учнів у шкільному лісництві

Виховувати в учнів екологічну компетенцію та вміння застосувати її на практиці, складає невідривну частину навчально-виховного процесу.

Природоохоронна робота, є основою для формування екологічної відповідальності учнів. Становлення й розвиток відповідального ставлення учнів до природи, як однієї з рис особистості, можливо тільки в реальній природоохоронній роботі [5]. Саме практична діяльність школярів, їх реальний внесок у справу збереження природи є найважливішою умовою формування екологічних відносин у системі «людина–природа». Моральною основою активної життєвої позиції є принцип єдності слова й діла, тобто поєднання словесного розуміння з необхідністю практичних дій і реальне втілення їх на практиці [7].

Діяльність школярів у природі – результат прояву відносин, критерій розвитку свідомості й почуттів, виразний показник їх соціальної активності й громадської свідомості особистості: запобіганням діям, що завдають шкоди природному середовищу, посильний внесок у подолання негативних впливів на природу, роз'яснення й пропаганда законів про її охорону [4].

Екологічна культура формує покоління з новим світоглядом і високим рівнем екологічних знань, а сама робота служить невід'ємною складовою цілісної системи екологічного виховання.

Шкільні лісництва стали однією з ефективних форм трудового виховання дітей, еколого-просвітницької діяльності, прищеплення молодому поколінню розуміння необхідності бережливого ставлення до навколишнього середовища [42]. Просвітницька діяльність у шкільному лісництві спрямована на формування екологічної культури через екскурсії, заняття, акції та дослідження, що допомагають учням усвідомити важливість природи та відповідального ставлення до неї [31].

Важлива роль у формуванні екологічної культури особистості належить шкільним та позашкільним закладам освіти, які є однією з ланок становлення особистості громадянина. Тут вирішуються такі завдання екологічної освіти, як формування елементарних знань про природу та взаємозв'язки в ній, про людину як частину природи, ціннісного ставлення до природи, розуміння взаємодії і взаємовпливу людини і природи, навичок екологічної поведінки; виховання почуття відповідальності за довкілля; розвиток потреби у спілкуванні з природою; активізація діяльності з охорони та поліпшення навколишнього середовища.

Сучасна освіта покликана виховувати активну життєву позицію дітей, розвивати вміння самостійно здобувати знання, уміння орієнтуватися в постійно мінливому потоці інформації, формувати потребу самовдосконалення, щоб знання стали дієвою силою в житті учнів, адже від цього залежить майбутнє нашого суспільства [22]. Саме тому перед педагогами гостро постає завдання екологічної освіти й виховання молоді.

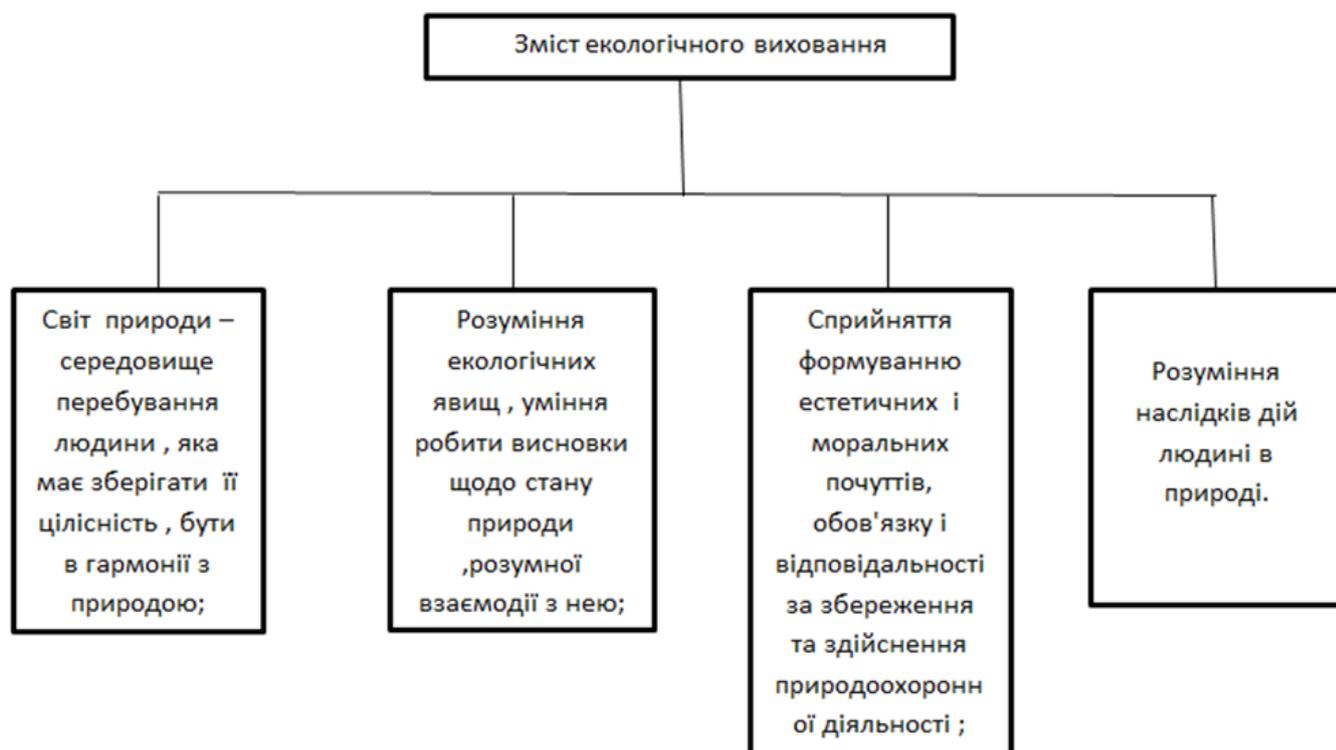

Рис.1.1. Зміст екологічного виховання

У екологічному вихованні, учні повинні здобути знання про навколишнє середовище, його захист для збереження гармонії та краси, а також навчитися піклуватися про природу. Такі знання, вміння і навички формуються через глибоке усвідомлення школярами екологічних процесів та естетичної цінності природи [34].

Виділяємо наступні напрямки знань, котрі мають набути учні:

Напрямки знань:

- **Пізнавальний.** Про єдність навколишнього середовища, закони та закономірності, що сприяють формуванню наукового світогляду людини, розкривають складність і взаємозв'язок впливу людської діяльності на сучасний стан природи, екологічні проблеми та можливі шляхи їх вирішення в системі «природа — людина — суспільство».
- **Нормативно-правовий:** Про правові засади взаємовідносин між людиною, суспільством та природним середовищем, а також про норми і правила поведінки в природі.
- **Прогностичний:** Про можливі напрями та способи вирішення екологічних проблем і власний внесок у збереження природи. Це знання, розумові вміння й практичні навички, які не лише дають змогу оцінити стан довкілля та його окремі елементи, але й стають основою для усвідомленої, емоційно-забарвленої та практично спрямованої діяльності з охорони навколишнього середовища.
- **Практично-діяльнісний:** Проведення спостережень і досліджень, а також про мотиви та стимули, що спонукають особистість до активної природоохоронної діяльності в навколишньому середовищі.
- **Комунікативний:** Включає основні правила поведінки та форми взаємодії в учнівському колективі; методи, напрями та підходи до спільного вирішення навчально-практичних завдань з вивчення та охорони природи, а також способи подолання непорозумінь і конфліктів.

Вирішення цих завдань може відбуватися як на уроках природознавства, так і на інших заняттях та в позаурочний час [22]. Під час організації процесу вивчення навколишнього середовища педагогові слід обрати такі методи й форми, які вмотивують учнів до навчання, роблячи його творчим та цікавим для кожної дитини [34]. Ці питання вирішуються в рамках екологічної освіти.

Завдання екологічної освіти

- передбачають розвиток системного розуміння природи, тобто послідовну педагогічну роботу, спрямовану на накопичення глибоких і практично значущих знань про навколишнє середовище [22]. Це завдання є основним на рівні теоретичного засвоєння екологічних знань.

- усвідомлення взаємозв'язків і взаємозалежностей у природі (школа сприяє формуванню пізнавального потенціалу екологічних знань для подальшого розвитку, вихованню особистості, яка розуміє місце людини в довкіллі [15], через знайомство з рослинним і тваринним світом, а також розкриття природних взаємозв'язків та залежностей тощо).

- створення небайдужості до природи, формування правил поведінки у природних середовищах.

- Виховувати жадання берегти наше довкілля.

Вихованці шкільних лісництв, мають право називатись “екологічно свідомими”, адже у них налагоджується “емоційний зв'язок з природою”, жадають саморозвитку [28].

Висновки до 1-го розділу

Екологічне виховання є ключовим елементом формування відповідального ставлення молодого покоління до навколишнього середовища. Воно передбачає не лише передачу знань про природу, але й розвиток умінь і навичок, які сприяють глибшому розумінню екологічних процесів і взаємозв'язків у природі. Важливим є акцент на формуванні в учнів не тільки пізнавальної компетентності, а й емоційно-ціннісного ставлення до природи, що дозволяє виховати особистість, здатну до самостійного ухвалення екологічно обґрунтованих рішень. Особливо значущим є розуміння того, що екологічні знання мають бути не лише теоретичними, але й практичними, направленими на вирішення реальних проблем довкілля. Розв'язання екологічних завдань вимагає комплексного підходу, включаючи діяльність учнів як на уроках, так і позаурочний час, що дає можливість для творчості та розвитку вмінь практичного застосування здобутих знань.

Школа відіграє важливу роль у формуванні екологічного світогляду, надаючи учням не лише фактичну інформацію, а й даючи їм можливість через спостереження та дослідження природних явищ розвивати критичне мислення і відповідальність за своє ставлення до природи. У результаті такого підходу виховується не лише усвідомлена особистість, але й громадянин, готовий до активної участі в охороні природи.

Розділ II

Положення про шкільне лісництво

2.1 Загальні положення та задачі шкільного лісництва

З моменту набуття незалежності, Україна розпочала активний процес відновлення і зміцнення національної системи освіти, в якій екологічна освіта стала одним із пріоритетних напрямів. Однією з важливих ініціатив у цьому контексті стало створення та розвиток шкільних лісництв — освітніх осередків, де учні мають можливість поглиблено вивчати екологію, природничі науки та основи лісового господарства [11]. Зважаючи на актуальність підготовки підростаючого покоління до відповідального ставлення до природи, Міністерство освіти України у 1996 році розробило перші загальні положення [25], які визначали основні цілі, завдання та організаційні аспекти діяльності шкільних лісництв.

Ці положення не лише регламентували основні напрями роботи шкільних лісництв, але й заклали фундамент для виховання екологічно свідомих громадян, здатних брати активну участь у збереженні й відновленні природних ресурсів [45]. Вони стали основою для залучення школярів до практичної діяльності з охорони довкілля та стали значним внеском у загальну екологічну політику країни. *(докладніше див. у додатку 1).*

Діяльність учнівського лісництва спрямована на навчання основ лісового господарства, розвиток практичних навичок, дослідницьку та експериментальну роботу, а також змістовне дозвілля учнів.

Структура документа

Загальні положення описують учнівське лісництво як структурний підрозділ закладу освіти, що сприяє формуванню екологічних знань та любові до природи. Також визначено, що лісництва створюються на основі рішень організацій-засновників — лісових господарств, наукових установ, шкіл тощо. Їхня діяльність базується на чинному законодавстві, зокрема Закону України "Про освіту" та Лісовому кодексі.

Організація та зміст роботи визначає умови для учнівських занять і практики, включно з роботою на закріпленій території, участю в експериментах, збиранням лісового матеріалу тощо [39]. У роботі учнівського лісництва можуть брати участь учні старших класів, педагоги та фахівці лісового господарства. Зазначено основні види діяльності, зокрема навчально-виховну роботу, виробничу практику та дозвілля.

Управління в учнівському лісництві покладається на організації-засновники, базові школи та інші освітні заклади. Керівництво діяльністю учнів та контроль за дотриманням правил безпеки здійснює директор навчального закладу спільно з представниками лісництва. Вищий орган самоврядування лісництва — загальні збори його членів, які проводяться двічі на рік.

Охорона праці учнів включає вимоги щодо безпеки, зокрема проходження інструктажу та роботи лише в денний час [13].

Обов'язки керівництва лісництва по організації роботи передбачають закріплення лісових ділянок, забезпечення необхідним інвентарем, транспортування учнів до місця роботи, організацію харчування та стимулювання активних учасників.

Облік і оплата праці регламентує систематичний облік роботи, заробітну плату учнів, оплату праці педагогів та фахівців лісового господарства, що керують учнівським лісництвом.

Ці положення створюють правову основу для діяльності учнівських лісництв, забезпечуючи ефективну організацію їх роботи та належний захист прав учасників навчального процесу. Цей документ визначає діяльність освітніх ініціатив, спрямованих на екологічне виховання молоді, формування її практичних навичок у природоохоронній сфері та сприяння професійному розвитку під керівництвом фахівців і наставників.

2.2. Керівництво та самоврядування в шкільному лісництві

Керівництво роботою шкільного лісництва

Наказ Міністерства освіти і науки України від 30 січня 2015 року №66 затверджує Положення про діяльність учнівських лісництв. Цей документ визначає *порядок функціонування лісництв у загальноосвітніх та позашкільних закладах*, описує ключові завдання та умови, за яких учні можуть долучатися до лісівничої та природоохоронної діяльності (докладніше див. у додатку 2).

Основні положення наказу спрямовані на розвиток екологічної грамотності молоді, її професійне самовизначення у сфері лісового господарства, збереження та відтворення природних ресурсів. Важливу роль відведено теоретичній і практичній підготовці учнів, яка передбачає проведення тематичних занять, екскурсій до лісу, висадку дерев, догляд за молодими насадженнями, моніторинг стану екосистем, а також участь у дослідницьких проектах [17]. Учнівським лісництвам надаються ділянки лісу, закріплені за ними лісогосподарськими підприємствами, де діти мають можливість реалізувати свої екологічні проекти та дослідницькі ініціативи.

Наказ також визначає відповідальність навчальних закладів та лісогосподарських організацій за створення умов для діяльності лісництв, забезпечення безпеки учнів, проведення інструктажів з охорони праці. Керівники навчальних закладів організовують роботу учнівських лісництв, призначають педагогів, відповідальних за їхню діяльність, а також співпрацюють з лісовими господарствами.

Управління діяльністю учнівського лісництва здійснюється безпосередньо керівником навчального закладу, який відповідає за організацію структури лісництва та координацію його роботи. Він призначає відповідальних осіб, визначає необхідні умови для виконання завдань, а також стежить за безпекою учнів.

Керівник навчального закладу визначає організаційні аспекти лісництва, формує план роботи, забезпечує безпечні умови для учнів та

контролює виконання роботи, а також створює умови для розвитку матеріально-технічної бази.

Адміністрація лісового господарства здійснює нагляд за лісництвом, зокрема, закріплюючи за ним певні лісові ділянки та забезпечуючи підвезення учнів до місця роботи. Вона також має право відзначати учнів, які показали найкращі результати у своїй діяльності.

Учнівський лісничий є основною фігурою, яка організовує та координує діяльність учнів у лісництві. Він розподіляє завдання, контролює виконання робіт і забезпечує дотримання правил, а також проводить практику для учнів.

Звітність про діяльність лісництва подається керівнику навчального закладу та адміністрації лісового господарства, забезпечуючи прозорість і контроль за виконанням плану.

Інші педагоги та науковці також можуть залучатися до роботи в лісництві за потреби, допомагаючи з навчанням та дослідженнями.

Самоврядування в шкільному лісництві

Самоврядування в шкільному лісництві є важливою складовою процесу розвитку учнів, сприяючи формуванню їх лідерських якостей, відповідальності та організаторських здібностей. Воно базується на принципах колективного управління, де кожен учасник має можливість вносити пропозиції та брати участь у прийнятті рішень [46]. Завдяки такій організації, учні вчаться самостійно планувати свою діяльність, працювати в команді та вирішувати завдання, що стоять перед лісництвом.

Самоврядування дозволяє учням активно впливати на життя лісництва, створюючи таким чином атмосферу взаємної підтримки та співпраці. Цей процес не лише навчає їх організаційних навичок, а й сприяє розвитку почуття відповідальності за спільну справу [20]. Участь в управлінні лісництвом допомагає формувати в учнів розуміння важливості збереження природи та активної участі в екологічних ініціативах.

У шкільному лісництві діяльність побудована на принципах самоврядування. Загальні збори його членів є основним органом, що проводить засідання не рідше ніж двічі на рік [25]. Між зборами працює рада, до складу якої входять представники різних організацій — лісничий та його помічник, директор навчального закладу, а також фахівці лісового господарства і самі учні.

Самоврядування є важливою складовою функціонування шкільного лісництва, адже на його основі ухвалюються ключові рішення: розробляється план роботи, визначаються способи його виконання, обговорюються питання внутрішнього порядку та дисципліни, а також приймаються нові учасники та проводиться їх мотивація і заохочення.

Шкільне лісництво "Мрія", що діє на базі Куликівської гімназії, є яскравим прикладом організації учнівського самоврядування в рамках природоохоронної діяльності. У ньому самоврядування реалізується через проведення загальних зборів, на яких учасники обговорюють плани роботи, організують заходи та розглядають важливі питання, що стосуються дисципліни та взаємодії серед членів лісництва. Учасники мають можливість висловлювати свої ініціативи, пропонувати нові проекти або брати на себе відповідальність за конкретні завдання, такі як догляд за молодими деревами, організація збору насіння чи участь у природоохоронних акціях. Це дозволяє не лише активізувати учнів у практичній діяльності, але й розвивати їх лідерські якості, навички організації та командної роботи.

2.3. Охорона праці

Охорона праці є надзвичайно важливим аспектом діяльності учнівського лісництва, оскільки забезпечує безпеку учнів під час виконання різноманітних робіт на ділянці лісу. Відповідно до основних положень [25], учні допускаються до роботи лише після проведення інструктажу з охорони праці та техніки безпеки, а також після перевірки знань цих питань. Інструктажі з охорони праці проводяться з учнями згідно з вимогами Правил

охорони праці для працівників лісового господарства та лісової промисловості, затверджених відповідним наказом (*докладніше див. у додатку 3*). Організовує цей інструктаж працівник лісового господарства, відповідальний за роботу учнівського лісництва. Це дозволяє учням отримати необхідні знання і навички для безпечного виконання робіт.

Контроль за дотриманням правил охорони праці та техніки безпеки здійснюється учнівським лісничим та педагогічними працівниками, які беруть участь у роботі учнівського лісництва. Вони стежать за тим, щоб учні дотримувалися встановлених норм і правил, а також за виконанням виробничої санітарії та пожежної безпеки.

Особливу увагу приділяється тому, щоб учнів не залучали до важких та небезпечних робіт. Забороняється залучати їх до виконання робіт у шкідливих або небезпечних умовах праці, робіт, пов'язаних з підніманням на висоту, а також до роботи з отрутохімікатами чи горючими матеріалами. Крім того, учні можуть працювати тільки в світлий час доби і не залучаються до гасіння лісових пожеж або управління транспортними засобами.

Ці заходи допомагають забезпечити безпечні умови праці для учнів і знизити ризики травм або інших небезпек під час виконання природоохоронних робіт у лісництві.

Висновки до 2-го розділу

Встановлено, що шкільне лісництво “Мрія” є важливою частиною шкільної екологічної освіти, яке не тільки сприяє розвитку природоохоронної діяльності серед учнів, але й формує у них відповідальність за навколишнє середовище. Участь у лісництві дає учням можливість отримати практичні знання з лісівництва, а також вчить працювати в команді та приймати відповідальність за спільну справу. Самоврядування в учнівському лісництві є важливим аспектом його організації, оскільки дозволяє учням активно долучатися до планування та реалізації проектів, визначати шляхи виконання

завдань та вирішувати питання дисципліни. Вищим органом самоврядування є загальні збори, на яких обговорюються питання, що стосуються діяльності лісництва, а також розглядаються пропозиції учасників щодо подальших кроків. Завдяки цьому процесу самоврядування учні мають змогу брати на себе роль лідерів, відповідальних за різні напрямки роботи, такі як догляд за деревами, організація збору насіння або участь у природоохоронних акціях. Водночас, важливу роль у забезпеченні успішної роботи лісництва відіграє належне педагогічне керівництво, яке гарантує контроль за виконанням завдань, а також забезпечує безпеку учнів під час роботи в лісі.

Питання охорони праці та техніки безпеки є особливо важливими при організації роботи учнівського лісництва, оскільки забезпечення безпеки учнів є пріоритетом у всіх видах діяльності. Інструктажі з охорони праці проводяться перед початком робіт, що дає учням чітке розуміння правил безпеки та запобігає виникненню нещасних випадків. Обов'язкове дотримання норм і вимог техніки безпеки, а також контроль з боку педагогів та відповідальних працівників лісового господарства, допомагають створити безпечне середовище для всіх учасників лісництва.

Таким чином, шкільне лісництво "Мрія", яке діє на базі Куликівської гімназії, є яскравим прикладом успішної реалізації екологічного виховання через практичну діяльність учнів, організовану на основі самоврядування, із належним акцентом на безпеку та дотримання всіх необхідних норм.

Розділ III

Організація дослідницької та виробничої діяльності школярів в шкільному лісництві

3.1. Загальні відомості про шкільне лісництво «Мрія».

Шкільне лісництво «Мрія», яке функціонує на базі Куликівської гімназії, є важливою ініціативою, спрямованою на збереження природних ресурсів і формування екологічної свідомості серед учнів. Ліс — це не лише джерело життя для численних видів флори і фауни, але й зелений скарб [29], який забезпечує чисте повітря, воду та сприяє збереженню біорізноманіття. Лісництво дає учням можливість брати безпосередню участь у його охороні та відновленні, що є надзвичайно важливим у сучасних умовах, коли питання екології стають дедалі актуальнішими. У шкільному лісництві «Мрія» нараховується 50 вихованців, які активно залучені до природоохоронної діяльності та досліджень. Ці учні беруть участь у різноманітних екологічних заходах і дослідженнях, що сприяють формуванню їхньої екологічної свідомості (детальніше див. у додатку 4).

Актуальність діяльності шкільного лісництва «Мрія» зростає на фоні глобальних екологічних проблем, таких як вирубка лісів, забруднення навколишнього середовища та зміна клімату. Важливість розвитку лісництва в школах полягає в тому, що молодь набуває реального досвіду роботи з природними ресурсами, розуміє, як важливо вчасно реагувати на екологічні загрози, і бере активну участь у вирішенні питань охорони навколишнього середовища [9]. Активно вивчається основи екологічної грамотності, тобто здатність розуміти природні процеси, взаємозв'язки в екосистемах і вплив людської діяльності на довкілля. Вона передбачає навички аналізу екологічних проблем, ухвалення обґрунтованих рішень для їх вирішення та практичні дії для збереження природи [10].

Мета досвіду	Актуальність досвіду
Створення умов для організації науково-дослідницької діяльності школярів у галузі лісівництва, які сприяють вихованню свідомого ставлення до праці, до охорони природи, використанню та відтворенню лісових ресурсів та вибору майбутньої професії.	Виховання бережливого ставлення до стану лісів, збереження і збагачення ресурсів живої і неживої природи, стало в наші дні одним з важливих аспектів екологічного виховання учнівської та студентської молоді.

Таблиця 3.1.1. Мета та актуальність досвіду роботи шкільного лісництва «Мрія»

Необхідність виділення окремих напрямків роботи в шкільному лісництві обумовлена потребою систематизувати та зосередити зусилля учнів на конкретних завданнях, що сприяє більш ефективному виконанню лісгосподарських заходів [26]. Чітке визначення напрямків дозволяє не лише організувати діяльність лісництва, а й забезпечити учнів необхідними знаннями та навичками, що сприяють розвитку відповідальності та практичних умінь у сфері екології та лісівництва.

Напрямки роботи лісництва

- Науково – дослідницький та пошуковий
- Профорієнтаційний
- Практичні роботи з відновлення лісу та його збереження
- Інформаційно-пропагандистський
- Рекреаційно-оздоровчий

Адреса	вул. Емінеску 1-А с. Куликівка Герцаївського р-ну. Чернівецька область
Дата заснування	01.09.2001 рік
Працює на базі	Куликівської гімназії
Керівник учнівського лісництва :	Тодерян А.І.
Лісничий Тарнавського лісництва	Апетрі Г.І територія лісу площею 140 га ,

Навчально-матеріальна база	кв. 7, обхід №2 видовий склад : <ul style="list-style-type: none"> ● бук лісовий – 117,5 га (86,3%) ● дуб звичайний 12,4 га (9.1 %) ● дуб червоний 3,4 га (2,5%)) ● куточок «Юного лісівника» .
Форма навчання учнів	поглиблене навчання предмету з основ лісництва у 8-9 класах по 2 год. на тиждень .
Тема над якою працюємо	«Оцінка фітосанітарного стану бучин Тарнавського лісництва»

3.1.2. Паспорт учнівського лісництва «Мрія»

Структура шкільного лісництва «Мрія»

Структура лісництва включає декілька ланок, кожна з яких виконує свою функцію, забезпечуючи гармонійний розвиток екологічної діяльності на місцевому рівні. Важливими складовими є дослідження природних процесів, пропаганда екологічних знань, охорона біорізноманіття та лісових ресурсів, а також збір та зберігання насіння та лікарських рослин [2]. Спільна робота цих ланок створює сприятливі умови для формування у учнів відповідального ставлення до природи та розвитку лісового господарства в Україні.

Дослідницька ланка :

- Чернівецький обл. центр еколоґо-натуралістичної учнівської молоді.
- Чернівецьке обласне управління лісового та мисливського господарства .

Ланка інформаційно-пропагандистської роботи :

- Кафедра лісового та садово-паркового господарства ЧНУ , ім. Ю. Федьковича
- Сторожинецький лісовий коледж

Ланка охорони тварин та рослин :

- Районний будинок дитячої творчості
- Лісничий учнівського лісництва - Рада лісництва

Ланка охорони лісу :

- Лісничий учнівського лісництва – Рада лісництва
- Управління екології та природничих ресурсів Чернівецької ОДА .

Ланка збору насіння , ягід та лікарський рослин :

- ДП Чернівецьке лісове господарство .
- Тарнавське лісництво .

Теоретична значущість

Теоретична значущість шкільного лісництва полягає в тому, що воно є важливим етапом у розвитку учнівської молоді, даючи можливість учням отримати не тільки теоретичні знання з природничих наук, але й практичні навички, що сприяють формуванню всебічно розвиненої особистості. Шкільне лісництво надає учням можливість працювати в природному середовищі, розвивати вміння проводити дослідження, працювати в команді та приймати рішення в умовах реального світу [48]. Це сприяє не тільки розвитку практичних навичок, але й формуванню екологічної свідомості у молоді, що є важливим аспектом у сучасному світі, де збереження природи і сталий розвиток стали першочерговими завданнями для суспільства [24].

Шкільне лісництво також надає учням можливість випробувати свої знання на практиці, тим самим закріплюючи і поглиблюючи їхні навчальні досягнення. За допомогою дослідницької діяльності учні можуть не тільки отримувати нові знання, але й застосовувати їх у реальних умовах [43]. Це

сприяє розвитку критичного мислення, ініціативності, вміння працювати в команді, а також допомагає визначити подальші професійні орієнтири та інтереси учнів.

Практична значущість

Проведення експериментальних наукових досліджень, як окремими учнями, які є вихованцями лісництва (*докладніше див. у додатку 5*) так і групами учнів являють собою складну взаємодію слова, наочності та практики, організоване та направлене вчителем [49].

Перелік дослідницьких робіт які виконувались у шкільному лісництві «Мрія»

Тема	Мета	Керівник роботи
Каштан їстівний – рослина інтродуцент . Фенологічні аспекти рослин каштана їстівного в Тернавському лісництві	Визначення строків походження фенологічних фаз розвитку рослинами каштана їстівного в умовах свіжого лісового ґрунту	Апетрі .Г.І. вчитель екології Тодерян О.В. керівник гуртка «Foresta»
Проростки пшениці – еліксир життя	Визначити унікальність проростків пшениці для вирішення несподіваних проблем зі здоров'ям , а також визначити їхнє широке використання у косметології	Апетрі Г.І. вчитель екології
День зустрічі птахів	Виховання ціннісного	Тодерян О.В.

	ставлення до біологічного різноманіття рідного краю , проведення широкої просвітницької роботи , залучення учнів до практичної діяльності по охороні та збереженню орнітофауни	керівник гуртка
Платан кленолистий – крок у майбутнє	Розповсюдження та збереження велетня віком в 140 років	Апетрі Г.І. вчитель екології
Хвороби які розповсюджені на території Тарнавського лісництва	Виховання цінного ставлення до здоров'я лісу , та захисту лісових насаджень в цілому	Апетрі Г.І. вчитель екології

Таблиця 3.1.3. Перелік дослідницьких робіт учнів шкільного лісництва «Мрія»

Практична значущість шкільного лісництва полягає в тому, що воно створює реальні умови для практичного застосування знань і навичок, здобутих учнями в процесі навчання [19]. Учні мають можливість безпосередньо залучатися до природоохоронної діяльності, догляду за лісовими насадженнями [30], проведення досліджень та участі в екологічних проектах, що дає їм змогу глибше зрозуміти процеси, які відбуваються в природі, а також важливість охорони навколишнього середовища (*детальніше див у додатку б*).

Завдяки участі в роботі лісництва учні набувають практичних навичок, таких як догляд за рослинами, ведення обліку природних ресурсів,

проведення екологічних акцій та збереження біорізноманіття [35]. Вони також навчаються працювати в команді, організувати свою діяльність, брати на себе відповідальність за певні завдання. Крім того, шкільне лісництво надає учням можливість освоїти основи науково-дослідницької діяльності, проводити експерименти та розвивати критичне мислення.

Практичне залучення учнів до лісівничої діяльності також допомагає їм усвідомити важливість сталого використання природних ресурсів і екологічної відповідальності [51]. Залучення до шкільного лісництва також допомагає учням визначити свої професійні інтереси та вподобання, особливо для тих, хто має намір пов'язати своє майбутнє з природничими науками чи охороною навколишнього середовища.

3.2. Профорієнтаційне значення шкільних лісництв

Так як вище згадувалось, шкільне лісництво – це не просто гурток, а навчально-виховне об'єднання, яке діє на базі загальноосвітніх шкіл або під патронатом лісових господарств.

Кафедри ботаніки проводять профорієнтаційну роботу зі шкільними лісництвами, де учні мають змогу практично долучатися до посадки та догляду за лісовими культурами, вивчати способи розмноження дерев та впорядковувати території. Вони також беруть участь у дослідженнях, екологічних заходах та конкурсах, що сприяє формуванню їхнього професійного інтересу до лісового господарства [44]. Такі заходи дозволяють учням глибше усвідомити значення лісівничої діяльності та часто визначитися з майбутньою спеціальністю.

Наприклад Кафедра відтворення лісів та лісових меліорацій займається профорієнтаційною роботою зі шкільними лісництвами. Ця кафедра належить до Національного університету біоресурсів і природокористування України (НУБіП), що розташований у Києві [33]. Вона допомагає учням отримати практичні навички догляду за лісами, розмноження рослин і

виконання дослідницьких проектів. Також дана кафедра співпрацює з різними областями України, такі як Волинь, Суми, Черкаси [32]. Така діяльність сприяє формуванню інтересу до професії, вихованню поваги до природних ресурсів та часто допомагає молоді визначитися з майбутньою спеціальністю.

Профорієнтація важлива, оскільки допомагає молоді усвідомлено обирати майбутню професію. Вона дає можливість учням ближче ознайомитися з реальними аспектами професійної діяльності, зрозуміти свої інтереси та здібності.

Для професій, пов'язаних із природою, як-от лісове господарство, профорієнтаційні заходи особливо корисні: вони виховують повагу до природних ресурсів, формують практичні навички та розуміння важливості збереження довкілля [41]. Це також дозволяє молоді побачити перспективи розвитку кар'єри в певній галузі та сприяє підготовці мотивованих і відповідальних спеціалістів для майбутнього.

3.3. План роботи шкільного лісництва «Мрія»

Для ефективної організації навчально-виховної діяльності в шкільному лісництві використовуються різноманітні форми та методи роботи, що забезпечують інтеграцію теоретичних знань з практичною діяльністю [8]. Це дозволяє учням не тільки отримувати знання про природу та екологію, а й брати активну участь у природоохоронних заходах.

Форми роботи	Методи роботи
- групові (гурток юннатів)	- стимулювання і мотивації
- масові (лекції, виставки робіт)	- виховання
- суспільно корисна праця (кампанії)	- самостійного спостереження
- індивідуальні заняття	- дискусійний метод

Таблиця 3.3.1 Основні форми та методи роботи які використовуються у шкільному лісництві «Мрія».

Використання різноманітних форм та методів роботи в шкільному лісництві дозволяє ефективно поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю учнів. Формування екологічної свідомості та розвиток практичних навичок учнів здійснюється через групові та масові заходи. Методи стимулювання та мотивації сприяють активному залученню учнів до природоохоронної діяльності, а дискусійний метод і виховання допомагають сформувати у них критичне мислення і відповідальне ставлення до природи. Спільна суспільно-корисна праця, як частина практичних заходів, підтримує не лише емоційну і фізичну залученість учнів, а й надає їм можливість безпосередньо брати участь у збереженні навколишнього середовища. Використання таких форм та методів робить навчання в лісництві комплексним і інтерактивним, сприяючи глибокому засвоєнню екологічних знань і навичок.

Основою функціонування учнівського лісництва є організація освітнього процесу, дослідницької діяльності та практичної роботи учнів. Згідно з цими напрямками, керівництво розробляє та затверджує план роботи, який може включати такі основні розділи [25]:

- Навчально- виховна робота;
- Експериментальна і дослідницька частина;
- Виробнича практика;
- Організація змістовного дозвілля;

Планування роботи учнівського лісництва є важливим етапом у його діяльності, оскільки дозволяє ефективно організувати освітній процес, екологічні проекти та практичну діяльність учнів. Система планування сприяє розвитку в учнів не лише теоретичних знань, але й практичних навичок у сфері лісового господарства, екології та природоохоронної діяльності.

План роботи учнівського лісництва повинний бути чітко структурований і охоплювати всі основні напрямки його діяльності: від

навчальної та виховної роботи до науково-дослідницької практики і безпосередньої праці на ділянках лісу [26]. Крім того, важливими є питання безпеки, дотримання екологічних стандартів та взаємодії з місцевими лісовими господарствами. У процесі планування визначаються конкретні завдання та цілі, що сприяють формуванню в учнів усвідомлення своєї ролі в збереженні природи та відповідальності за навколишнє середовище. План роботи шкільного лісництва «Мрія» є гнучким, щоб у разі необхідності можна було ввести корективи, враховуючи зміну умов або нові ініціативи учнів і педагогів.

План роботи

учнівського лісництва «Мрія» на базі Куликівської гімназії
Герцаївської міської ради, Чернівецької області, Чернівецького району
на 2023-2024 навчальний рік

Розділи плану:

1. Організаційний

№ з/п	Зміст роботи	Термін виконання	Відповідальний за виконання
1.	Провести загальні збори шкільного лісництва з організаційних і навчальних питань	05.09-09.09	Директор учнівського лісництва
2.	Скласти графік чергування постів юних захисників лісу	12.09-16.09	Директор учнівського лісництва
3.	Організувати роботу ланок: <ul style="list-style-type: none"> ● з охорони лісу від хвороб і шкідників; ● зі збору насіння, ягід та лікарських рослин; ● зі захисту птахів і звірів 	Вересень	Директор та члени учнівського лісництва
4.	Провести звітно-виборні збори по підсумках роботи шкільного лісництва за минулий навчальний рік.	18.09	Директор учнівського лісництва

2. Виробнича діяльність

№ з/п	Зміст роботи	Термін виконання	Відповідальний за виконання
1.	Висіяти в лісорозсаднику насіння деревно-чагарникових порід на площі ___ га	Жовтень	Директор, члени та вихованці учнівського лісництва

2.	Доглядати за насадженнями в лісорозсадниках на площі 140 га	Вересень - жовтень. Квітень - травень	Директор, члени та вихованці учнівського лісництва
3.	Посадити дерева, куці на території населеного пункту, урочищах	Жовтень - листопад	Директор, члени та вихованці учнівського лісництва
4.	Заготовити насіння: <ul style="list-style-type: none"> ● клена; ● каштана посівного; ● дуба черешкового; ● бука лісового; ● ясеня. 	Вересень - листопад	Директор, члени та вихованці учнівського лісництва
5.	Виготовити колекцію «Породи дерев лісу»	Листопад - грудень	члени та вихованці учнівського лісництва
6.	Виготовити і розвішати: <ul style="list-style-type: none"> ● годівнички шт..; ● синичники шт..; ● шпаківні шт..; ● дуплянки шт.. 	Грудень – січень, Березень - квітень	члени та вихованці учнівського лісництва
7.	Очистити джерела	Березень – квітень	члени та вихованці учнівського лісництва

3. Навчально-дослідницька та експериментальна робота

№ з/п	Зміст роботи	Термін виконання	Відповідальний за виконання
1.	Вивчити рельєф місцевості, закріпленої за шкільним лісництвом	Травень	члени та вихованці учнівського лісництва
2.	Провести облік порід. Визначити вік дерев	Травень - червень	члени та вихованці учнівського лісництва
3.	Вивчити лікарські рослини лісу	Травень – липень	члени та вихованці учнівського лісництва
4.	Підготувати науково-дослідницьку роботу	Протягом року	Директор, члени та вихованці учнівського лісництва
5.	Скласти карту лісу	вересень – жовтень	члени та вихованці учнівського лісництва

4. Навчально-виховна, масова суспільно-корисна робота

№з/п	Зміст роботи	Термін виконання	Відповідальний за виконання
1.	Підготовка та проведення свят	Протягом року	члени шкільного лісництва, учні та працівники школи

2.	З метою профорієнтації організації зустрічей працівників лісництва з учнями	Вересень	Директор та члени учнівського лісництва
3.	Участь у проведенні екологічних, біологічних тижнів, акцій, конкурсів, виставок	Протягом року	Директор, члени та вихованці учнівського лісництва
4.	Провести екскурсії у природу	Протягом року	Директор та члени учнівського лісництва

За шкільним лісництвом закріплено:

- Лісу 140 га
- Керівник : Тодерян А.І

За роботу шкільного лісництва відповідають:

- Лісничий : Тодерян О.О.

3.4. Дослідницька діяльність школярів

Загальні положення

Дослідницька діяльність у рамках учнівського лісництва є важливою складовою навчально-виховного процесу, яка сприяє розвитку в учнів не лише знань, але й самостійності, відповідальності та аналітичного мислення. Вона дозволяє школярам залучатися до вивчення екологічних процесів, особливостей лісових екосистем, а також до проведення практичних досліджень [14]. Дослідження, які виконуються в рамках діяльності шкільного лісництва, орієнтовані на реальні завдання, що робить їх актуальними як для учнів, так і для місцевих лісових господарств, із якими часто співпрацює лісництво. Загальні положення, що регулюють організацію і проведення дослідницької діяльності, включають принципи безпеки, відповідні методики та вимоги до виконання наукових робіт (*детальніше див. у додатку 7*).

- У шкільному лісництві “Мрія” впроваджується використання STEAM-технологій. 17.11.2023 року у Куликівській гімназії Герцаївської міської ради, для учнів було організовано заняття-екскурсія в ліс та околиці

села Куликівка. Учні досліджували водневий показник 3 видів води: з джерела, струмочка та ставка за допомогою рН-метра. Проведена екскурсія стала справжнім фурором для учнів, які отримали купу позитивних вражень (*детальніше див. у додатку 13*).

- Заняття секційно-виїзної біо. школи ЧОЦЕНТУМ - лекційно-екскурсійна форма. Було досліджено лісову екосистему в околицях рідного села (*детальніше див. у додатку 17*).

Активність вихованців шкільного лісництва — це запорука їхньої успішності. Ми впевнені, що чим більше учні залучені до різноманітних заходів, тим більше вони розвивають свої здібності, знання та екологічну свідомість. Керівництво і вихованці ніколи не залишаються осторонь жодного конкурсу чи ініціативи, завжди активно беручи участь у всіх запропонованих заходах. Така послідовність і завзятість дозволяє нам не лише здобувати нагороди, а й формувати згуртовану, цілеспрямовану та екологічно свідому команду.

- 17 жовтня 2023 року відбулась “Всеукраїнська виставка досягнень юних натуралістів”. Цитую: "У заході взяли участь 20 команд із 14 областей України. Чернівецьку область у номінації "Лісівництво" на виставці досягнень представляли учні 9 класу, вихованці учнівського лісництва "Мрія" Куликівської гімназії Герцаївської міської ради. Юні лісівники успішно продемонстрували результати роботи свого лісництва, здобувши почесне II місце" [37] (*детальніше див у додатку 14*).

- Також 21 вересня 2023 року шкільне лісництво “Мрія” за результатами обласного етапу Всеукраїнського зльоту учнівських лісництв, отримали II місце (*детальніше див у додатку 15*).

- “Дотик до природи 2023”. Вихованці здобули перемогу, а саме I місце, у категорії “Ботаніка” (*детальніше див у додатку 16*).

На базі Куликівської гімназії шкільне лісництво "Мрія" активно займається науково-дослідницькою діяльністю, яка спрямована на розвиток екологічної свідомості та практичних навичок у сфері лісівництва серед

учнів. Враховуючи вік, індивідуальні особливості та зацікавленість кожної дитини, організатори шкільного лісництва створюють умови для поступового залучення учнів до дослідницьких проєктів [40]. Це дає можливість кожному учаснику набути практичного досвіду, розвинути свої здібності та цікавитися наукою в безпосередній роботі з природою. *(детальніше див. у додатку 5).*

Висновки до 3-го розділу

У цьому розділі детально розглянуто діяльність шкільного лісництва "Мрія", його основні завдання та структуру, а також ключові аспекти роботи з учнями в рамках екологічної освіти. Шкільне лісництво слугує платформою для всебічного розвитку учнів, залучаючи їх до дослідницьких проєктів та природоохоронних заходів, завдяки чому формується екологічна свідомість, відповідальне ставлення до природи та практичні навички. Робота організована з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, що сприяє підтримці зацікавленості та успішному засвоєнню знань.

Протягом навчального року, відповідно до складеного плану, учні беруть участь у різних видах діяльності — від теоретичних занять до практичних завдань на природі. До цього також входить участь у конкурсах, акціях та дослідницьких проєктах, що дозволяє поглиблювати знання, отримані на заняттях, і закріплювати практичні навички у реальному часі. Така структура допомагає виховувати відповідальне ставлення до збереження та відтворення природних ресурсів.

Особливе місце в діяльності шкільного лісництва займає дослідницька діяльність, що розвиває у школярів критичне мислення, аналітичні здібності та інтерес до природничих наук. Учні беруть участь у різноманітних дослідницьких проєктах, які дозволяють їм краще зрозуміти екологічні процеси, особливості лісових екосистем і принципи сталого природокористування. Це також є практичною реалізацією принципу "навчання через дослідження", що робить освітній процес більш глибоким і цікавим для молоді. Не менш важливим аспектом діяльності шкільного

лісництва є його профорієнтаційна роль. Вихованці знайомляться з професіями у галузі лісового господарства, біології та екології, що допомагає їм краще зрозуміти власні інтереси, нахили та можливості для майбутньої кар'єри. Це, у свою чергу, сприяє усвідомленому вибору професійного шляху та глибшому розумінню важливості збереження довкілля.

Загалом, робота шкільного лісництва "Мрія" є ефективним прикладом поєднання екологічної освіти та профорієнтації. Така діяльність забезпечує школярам не лише знання та навички, а й сприяє формуванню екологічно свідомих, відповідальних громадян, здатних зробити свій внесок у збереження природи.

Розділ IV

Практична природоохоронна діяльність та соціологічні дослідження як засіб формування екологічної освіти

4.1. Соціологічні дослідження у контексті екологічної освіти

Соціологічні дослідження є важливим інструментом для вивчення ставлення учнів, їхніх батьків і інших учасників освітнього процесу до важливих соціальних та екологічних питань [23]. Вони дозволяють оцінити рівень обізнаності, зацікавленості та мотивації учасників до участі в природоохоронних ініціативах, а також зібрати інформацію про ефективність екологічної освіти та її вплив на свідомість і поведінку школярів. Саме тому було доцільно організувати ряд соціологічних досліджень, що охоплюють різні групи учасників шкільного процесу — учнів, батьків і навіть учнів інших шкіл, щоб отримати повну картину стосовно екологічної культури в середовищі учасників.

Розробка досліджень почалася з визначення основних напрямів, які допомогли б зрозуміти, як формується екологічна свідомість, чи є необхідність у поглибленні роботи в цьому напрямі, а також які фактори впливають на поведінку учнів у контексті охорони природи [1]. Підготовка до дослідження включає розробку анкети, що була адаптована під вікові

особливості учнів та батьків, а також її тестування на невеликій групі учасників, щоб забезпечити зрозумілість запитань і отримання найбільш точних відповідей.

У рамках роботи шкільного лісництва "Мрія" були проведені два соціологічні дослідження, метою яких було вивчити рівень екологічної свідомості, обізнаності про діяльність шкільного лісництва та рівень зацікавленості в екологічних ініціативах серед різних категорій учасників освітнього процесу та їхніх батьків.

Для оцінки екологічної культури учнів було проведено анкетування "Моя екологічна культура" (*детальніше див. у додатку 8*), яке дозволило з'ясувати рівень розуміння учнями важливості збереження довкілля та їхнього власного впливу на екологічні процеси. Анкетування батьків "Я у відповіді за вибір своєї дитини" (*детальніше див. у додатку 9*), мала на меті зібрати інформацію щодо ставлення батьків до екологічної освіти та участі їхніх дітей у діяльності шкільного лісництва.

Для того, щоб оцінити рівень обізнаності про діяльність лісництва серед учнів іншої школи, а саме учнів Тернавського ліцею імені Василя Богри, було проведено дослідження "Ліс і ми: обізнаність і турбота", яке дало можливість зрозуміти, як поширена інформація про подібні ініціативи поза межами рідної школи (*детальніше див у додатку 10*).

Це дослідження було проведене з метою визначити рівень обізнаності учнів про діяльність шкільних лісництв, зокрема лісових ініціатив та проектів, які реалізуються в Україні, а також рівень зацікавленості школярів у природоохоронних заходах. Ми хочемо зрозуміти, наскільки відома концепція шкільних лісництв серед учнів інших шкіл, яку роль вони відводять екологічним ініціативам, а також як ставляться до участі у подібних заходах.

Відповіді всіх учасників у цьому анкетуванні є важливим, оскільки на основі отриманих даних буде можливість оцінити потребу в підвищенні обізнаності та популяризації шкільних лісництв серед більш широкої

аудиторії учнів. Заповнюючи анкету, учні допомогли визначити важливі аспекти, які можуть сприяти розвитку екологічних ініціатив та поліпшенню природоохоронної роботи серед учнів.

4.2. Організація та проведення акцій у рамках навчально-виховної роботи

Позакласні заходи відіграють важливу роль у формуванні екологічної свідомості учнів, оскільки вони дозволяють застосувати теоретичні знання на практиці та безпосередньо залучити дітей до активних природоохоронних дій [6]. Завдяки таким заходам учні не тільки розширюють свої уявлення про природу, але й розвивають практичні навички взаємодії з навколишнім середовищем, відчувають відповідальність за стан екосистеми та свою роль у її збереженні.

Одним з головних аспектів позакласних екологічних заходів є можливість організувати діяльність учнів за межами класної кімнати, що створює більш природні умови для навчання і стимулює інтерес до навколишнього світу [3]. Наприклад, проведення екологічних акцій на відкритому повітрі, таких як висадка дерев чи очищення територій, дозволяє учням не тільки теоретично дізнатися про екологічні проблеми, але й активно долучатися до їх вирішення. Ці заходи є важливими не лише для розвитку екологічних знань, але й для формування в учнів навичок командної роботи, розвитку лідерських якостей, а також для виховання почуття особистої відповідальності за збереження природи. Крім того, позакласні заходи дають можливість реалізувати міжпредметні зв'язки, наприклад, поєднуючи екологічне виховання з біологією, географією, історією чи навіть мистецтвом [3].

Позакласні заходи стимулюють інтерес учнів до екологічних тем, дають їм можливість побачити безпосередній результат своєї діяльності. Враховуючи подану вище інформацію, було проведено позакласний захід у Герцаївському ліцею імені Г. Асакі Чернівецької області, Чернівецького району. Тема нашої роботи називалась “Від сміттєзвалища до лісу” (детальніше див. у додатку 11).

Рис. 4.2.1. Відродження природи: учні саджають дерева на колишньому сміттєзвалищі

Метою заходу було не лише ознайомити учасників із проблемою сміттєзвалищ та їх впливом на навколишнє середовище, а й показати можливості відновлення таких територій шляхом посадки дерев. Цей захід сприяв формуванню екологічної свідомості учнів та вихованню відповідального ставлення до природи, що є важливим компонентом екологічної освіти. Важливість таких ініціатив полягає в тому, що вони дають учням можливість безпосередньо впливати на зміну навколишнього середовища, що підвищує їх відповідальність за екологічну ситуацію.

Підготовка та організація заходу: Захід був організований із залученням місцевої влади та виробничих підприємств, що надали 110 дерев для посадки. Такі кроки сприяли залученню учнів до реальних екологічних ініціатив, де вони могли бачити конкретні результати своєї роботи. Практична частина заходу була ретельно спланована, адже кожен учасник отримав інструкцію щодо посадки та догляду за деревами, що є важливим аспектом навчального процесу.

Реакція учнів та успіхи заходу: Учні виявили високий рівень зацікавленості до проблеми сміттєзвалищ і активно брали участь у посадці дерев. Задоволення від безпосередньої участі у процесі відновлення природи, а також відчуття важливості їхнього вкладу в екологію, створило позитивне

ставлення до проведеного заходу. Можливість безпосередньо долучитися до змін, які матимуть довгостроковий екологічний ефект, стала потужним мотиватором для учнів.

Враження та рекомендації: З одного боку, захід став яскравим прикладом того, як можна поєднати теоретичні знання з практичною діяльністю, що допомагає краще засвоювати екологічні теми. З іншого боку, необхідно відзначити важливість подальшого догляду за посадженими деревами. Хоча сам процес посадки був успішним, важливо забезпечити регулярний моніторинг та підтримку цих зелених зон, що дозволить досягти бажаних результатів у довгостроковій перспективі.

Позакласні заходи стимулюють інтерес учнів до екологічних тем, дають їм можливість побачити безпосередній результат своєї діяльності. Враховуючи подану вище інформацію, було проведено позакласний захід на базі шкільного лісництва "Мрія". Тема нашої роботи називалась "Охорона лісів: акція зі збору дубових жолудів" (*детальніше див. у додатку 12*).

Метою заходу було не лише ознайомити учасників з важливістю дубів для лісових екосистем, а й дати можливість учням безпосередньо долучитися до процесу відновлення лісу. Захід сприяв формуванню екологічної свідомості учнів та розвитку відповідального ставлення до природи, що є важливим аспектом екологічної освіти [38]. Важливість таких заходів полягає в тому, що учні мають змогу побачити реальний вплив своєї діяльності на навколишнє середовище, що сприяє формуванню в них почуття відповідальності за екологічний стан місцевості.

Підготовка та організація заходу : Захід було організовано на основі навчально-методичних матеріалів, розроблених для популяризації екологічного виховання серед учнів. Ми спиралися на інформацію про екосистеми дубових лісів, значення дуба в лісових масивах та його внесок у підтримку біорізноманіття. Особливий акцент зроблено на значенні жолудів як природного ресурсу для відтворення дубових лісів та як важливого джерела їжі для різних видів тварин. У рамках заходу діти збирали жолуді,

навчаючись відповідально підходити до лісових ресурсів та розуміючи їх цінність для екосистеми. Під час збору жолудів учням розповідали про тварин, для яких дуб і його плоди є критично важливими. Учасники заходу дізналися, що дуби — це не лише дерева, а справжні екологічні осередки, які забезпечують прихисток і корм для багатьох видів живих істот.

Реакція учнів та успіхи заходу: Захід викликав живий інтерес серед учнів, які активно долучилися до обговорення і ставили багато запитань про роль дуба в екосистемі. Для багатьох з них це було перше знайомство з поняттям дуба як "центру біорізноманіття", і це сприяє більш глибокому розумінню природи навколо. Учні були вражені тим, як багато тварин залежать від жолудів, а також від самого дуба для проживання й захисту. Збираючи жолуді, діти вчилися відповідально підходити до природних ресурсів та дбайливо ставитися до лісу. Багато учнів захопилися ідеєю допомагати відновленню лісів, що особливо зацікавило старшокласників, які запитували про можливість подальших екологічних акцій. Завдяки спільній діяльності та залученню до практичних завдань, учні не лише отримали знання, а й розвинули навички командної роботи, відповідальності та турботи про довкілля.

Рис. 4.2.2. Похід у ліс разом з вихованцями учнівського лісництва

Акція виявилась успішною, оскільки вдалося досягти одразу кількох важливих результатів: поєднати теоретичне навчання з практичною діяльністю, підвищити екологічну обізнаність учнів і зміцнити їхнє прагнення брати активну участь у збереженні природи. Багато хто з них висловив бажання брати участь у подібних заходах і навіть пропонував ідеї для наступних акцій.

4.3. Аналіз результатів роботи природоохоронної діяльності

Оцінка результатів соціологічного дослідження

1. Оцінка результатів соціологічного дослідження вихованців шкільного лісництва "Мрія" - "Моя екологічна культура".

Відповіді учнів, дозволили зрозуміти, що вони із задоволенням бувають на природі, люблять збирати гриби, ягоди, люблять ігри на природі, допомагають дорослим. І все ж таки уявлення учнів про бережне ставлення до природи та її скарбів,

Рис. 4.2.3. Анкетування учнів

Про допомогу тваринам та рослинам, про охорону природі та правила поведінки на природі неглибокі, і є вони, далеко не в усіх учнів. У більшості

випадків за любов до природи діти випадково приймають її використання, а не охорону: діти згадують в основному лише те, чим користувалися в природі, а не те, яку корисну роботу для лісу, рослин, тварин вони зробили під час перебування на природі.

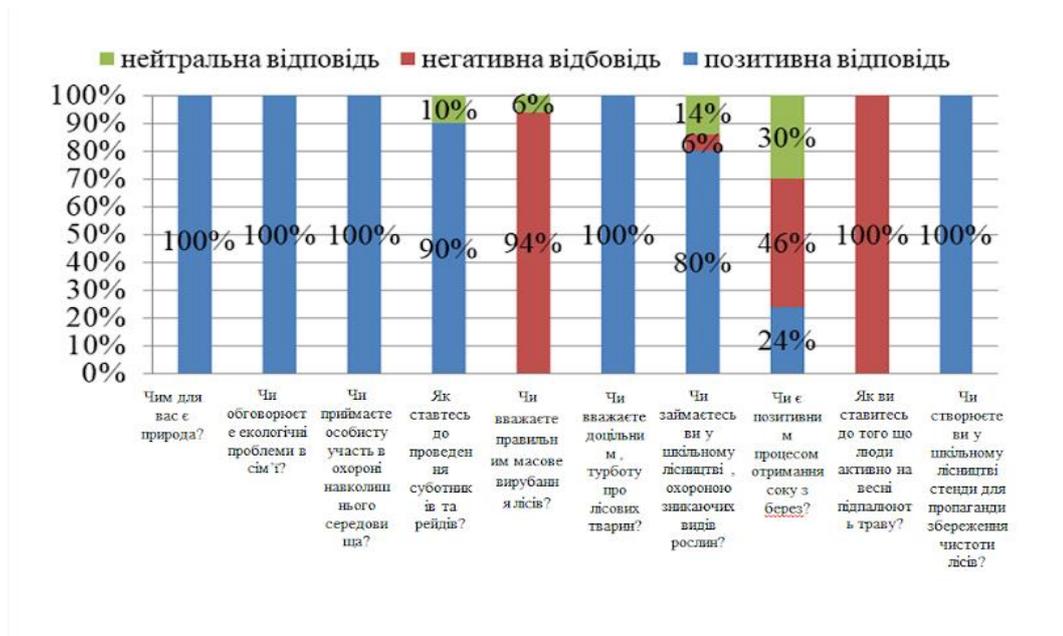

Рис. 4.2.4. Аналіз відповідей учнів шкільного лісництва «Мрія»

На основі результатів опитування можна зробити висновок, що екологічна культура респондентів є на достатньо високому рівні. Більшість учасників дослідження мають нейтральне або позитивне ставлення до екологічних питань, що свідчить про наявність базових знань і розуміння важливості збереження природи [27]. Значна частина респондентів підтримує обговорення екологічних проблем у сімейному колі, що сприяє формуванню свідомого ставлення до навколишнього середовища з раннього віку [21]. Також помітно, що більшість учасників готові брати участь у заходах з охорони природи [18], як-от суботники та масові заходи з прибирання територій. Вони також визнають важливість збереження рідкісних видів рослин і тварин та ставляться позитивно до процесів, які сприяють охороні довкілля, як, наприклад, заготівля соку з берези у відповідні сезони.

Однак є й аспекти, де рівень екологічної обізнаності можна підвищити. Деякі респонденти мають нейтральне або навіть негативне ставлення до питань, що стосуються активної участі у практичних екологічних заходах,

зокрема зі створення умов для збереження чистоти у лісі. Це свідчить про потребу в подальшому розвитку екологічної освіти та пропагуванні екологічної культури серед усіх вікових груп.

Загалом, результати дослідження показують, що більшість респондентів усвідомлює важливість екологічної культури і готові брати участь у заходах з охорони навколишнього середовища, що є позитивним знаком для подальшого розвитку екологічної свідомості.

2. Оцінка результатів соціологічного дослідження батьків вихованців шкільного лісництва “Мрія” - “Я у відповіді за вибір своєї дитини”.

Рис. 4.2.5. Опитування батьків

За результатами опитування, більшість батьків позитивно оцінюють створення шкільного лісництва на базі Куликівської гімназії: 90% респондентів підтримали цю ініціативу, вбачаючи в ній доцільність та важливість для розвитку дітей.

Усі опитані (100%) підтвердили, що допомагають своїм дітям розуміти актуальність проблем збереження природи, що вказує на високу свідомість батьків та готовність до екологічного виховання дітей. На питання щодо активної участі дитини у діяльності лісництва, 75% батьків висловилися позитивно, тоді як 25% дали нейтральну відповідь, що може свідчити про певні сумніви або обмежену зацікавленість з боку частини батьків. Щодо заохочення дітей до участі в шкільному лісництві, 85% респондентів визнали,

що вони свідомо підтримували та заохочували дітей брати участь у цій діяльності, хоча 15% відповіли нейтрально, що може свідчити про незначну частку батьків, які не вдавались до активного стимулювання участі.

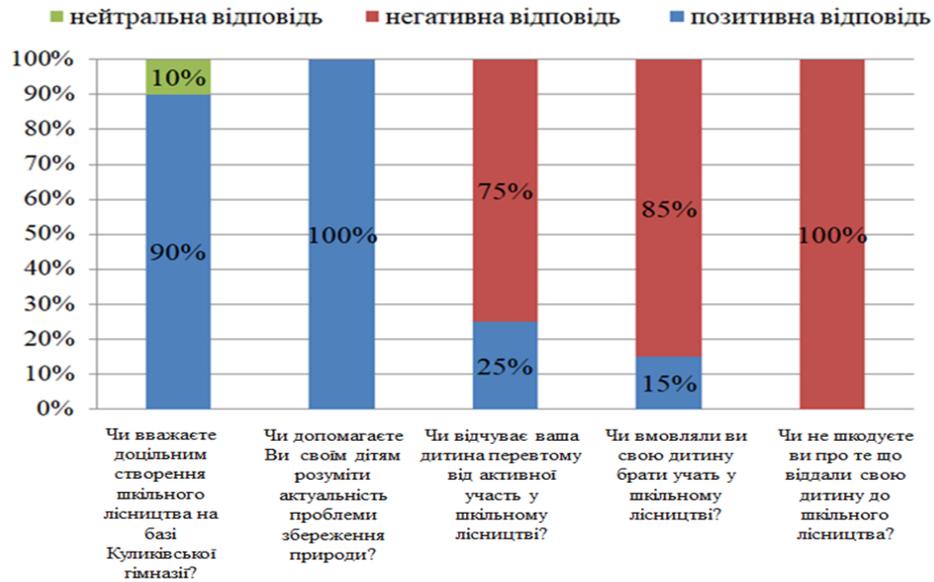

Рис. 4.2.6 Аналіз відповідей батьків

Також варто відзначити, що всі респонденти (100%) не шкодують про те, що їхня дитина бере участь у діяльності шкільного лісництва, що свідчить про задоволення батьків результатами цієї діяльності. Загалом, результати анкетування демонструють високий рівень підтримки екологічного виховання з боку батьків, їхню готовність співпрацювати з освітніми закладами у цьому напрямку та розуміння важливості таких ініціатив для майбутнього їхніх дітей.

3. Оцінка результатів соціологічного дослідження учнів Тернавського ліцею імені Василя Богри “Ліс і ми: обізнаність і турбота”.

Рис. 4.2.7. Учні Тарнавського ліцею проходять опитування

Дослідження було спрямоване на вивчення рівня обізнаності учнів іншого ліцею щодо діяльності шкільного лісництва. Основна мета полягала у визначенні рівня зацікавленості учнів у природоохоронних ініціативах та їх обізнаності про екологічні проекти, які здійснює наше шкільне лісництво. Це дослідження дає змогу оцінити, наскільки ефективно передається інформація про лісництво в учнівському середовищі, а також окреслити напрями, які варто розвивати для залучення школярів до природоохоронної діяльності (*детальніше див. у додатку 10*).

Таблиця 4.2.1. Розподіл відповідей опитування

Питання	Відповіді
1	так - 15, ні – 5
2	Якийсь предмет в якому діти впізнають ліси / учні навчаються говорити з природою.
3	так- 14, ні - 0, можливо – 6
4	екскурсії - 12, посадка дерев - 4, вивчення екології - 2, волонтерство - 2
5	немає інф. - 7, немає часу - 8, нецікаво - 3, інше - 2
6	чудовий спосіб для дослідження природи разом з друзями не в стінах школи.
7	екологічні ярмарки та виставки / співпраця з місцевими екологічними організаціями
8	12 років - 11 , 15 років – 9

За результатами анкетування тема шкільного лісництва показує середню цікавість серед учнів. Більшість респондентів мали помірний інтерес до участі в заходах та проектах, пов'язаних з лісництвом. Це вказує на те, що тема актуальна, але потребує додаткового зусиль для популяризації.

Основні результати:

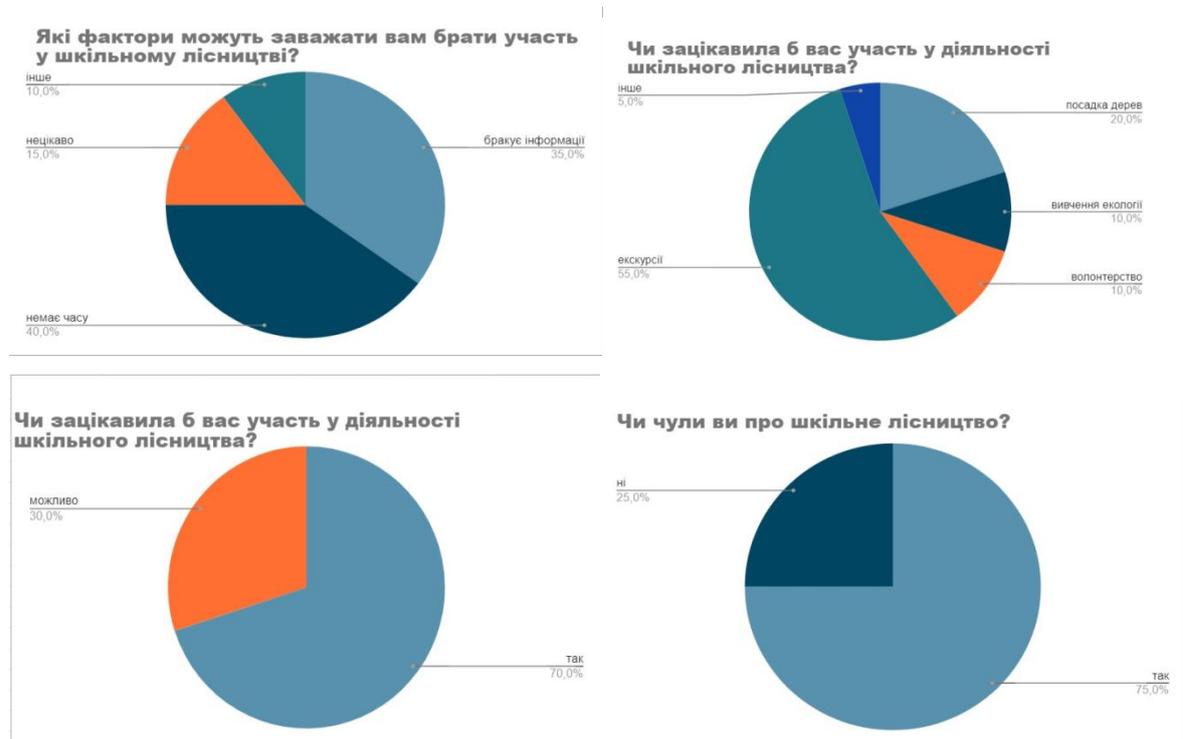

Рис. 4.2.8. Діаграми отриманих результатів опитування

Аналіз відкритих питань:

1. Як ви вважаєте, що таке шкільне лісництво?

Відповідь: Якийсь предмет в якому діти впізнають ліси / учні навчаються говорити з природою.

2. Яка інформація про шкільне лісництво вам була б цікавою?

Відповідь: чудовий спосіб для дослідження природи разом з друзями не в стінах школи.

3. Як ви вважаєте, які заходи чи активності могли б залучити більше учнів до шкільного лісництва?

Відповідь: екологічні ярмарки та виставки / співпраця з місцевими екологічними організаціями

4. Вік респондентів : 12-15 років.

Учні демонструють значний інтерес до участі в діяльності шкільного лісництва: 70% висловили бажання долучитися, а 75% вже чули про його існування. Основні перепони для участі – нестача часу та інформації (по 40%), що вказує на необхідність підвищення обізнаності й створення зручного розкладу заходів. Більшість учнів зацікавлені в активностях, таких як посадка дерев (20%) та екологічні дослідження (10%). Ці дані свідчать про потенціал для розвитку лісництва за умови усунення інформаційних та організаційних бар'єрів.

4.4 Узагальнення результатів досліджень та практичних заходів у формуванні екологічної свідомості учнів

Роль практичних заходів у формування екологічної культури

Формування екологічної свідомості у молодого покоління є критично важливим завданням сучасної освіти, адже майбутнє нашої планети залежить від того, наскільки свідомими будуть молоді люди в питаннях захисту та збереження навколишнього середовища [47]. Розвиток екологічної культури учнів можливий через залучення їх до різноманітних досліджень та практичних заходів, які не лише навчають відповідальному ставленню до природи, а й сприяють формуванню розуміння ролі людини в природоохоронній діяльності. Шкільне лісництво «Мрія», що діє на базі Куликівської гімназії, є чудовим прикладом такої освітньої ініціативи.

У рамках діяльності шкільного лісництва проводяться різноманітні соціологічні дослідження, позакласні заходи, екскурсії, спостереження та практичні роботи, які дають учням змогу не лише здобувати нові знання, а й відчути власну відповідальність за збереження довкілля. Наприклад, соціологічне дослідження, проведене серед школярів, показало, що більшість із них усвідомлюють важливість природи та мають позитивне ставлення до її збереження. Це підтверджує необхідність проведення таких заходів, оскільки

вони сприяють розвитку в учнів екологічної свідомості та активної громадянської позиції.

Залучення учнів до практичної діяльності, як-от збирання жолудів, має велике значення для їхнього екологічного виховання. Під час цього заходу учні не лише виконують конкретні завдання, а й дізнаються про біологічні особливості дубів, їхнє значення для екосистеми, а також про тварин, що живуть у лісі та залежать від дубів. Це дає змогу учням усвідомити взаємозв'язок усіх компонентів природи та роль людини у збереженні екологічного балансу. Зібрані жолуді в майбутньому використовуватимуться для вирощування нових дерев, що підсилює у школярів почуття власного внеску у відновлення лісів та збереження довкілля. Практичні заходи, які проводяться в рамках шкільного лісництва «Мрія», відіграють ключову роль у формуванні екологічної культури учнів. Такі заходи, як збирання жолудів, очищення лісу від сміття, спостереження за життям лісових мешканців, навчальні екскурсії тощо, дозволяють учням безпосередньо взаємодіяти з природою та бачити результати своєї діяльності. Це формує в них почуття відповідальності за довкілля та закладає основи для подальшої свідомої екологічної поведінки.

Наприклад, під час збору жолудів школярі не тільки вчаться працювати в команді, але й розуміють, що такі прості дії мають важливий вплив на лісову екосистему. Вони усвідомлюють, що жолуді – це не просто насіння дерев, а важливий ресурс, необхідний для відновлення лісових масивів, а також харчова база для багатьох видів тварин. Участь у таких заходах дає змогу дітям відчувати себе активними учасниками природоохоронної діяльності, що сприяє формуванню в них позитивного ставлення до природи та бажання берегти її. Крім того, важливим аспектом є підтримка батьків у процесі екологічного виховання. Соціологічне опитування серед батьків показало, що вони позитивно ставляться до участі дітей у діяльності шкільного лісництва та підтримують екологічну освіту, розуміючи її значення для майбутнього. Батьки активно допомагають дітям розуміти

актуальність проблем захисту природи, а також заохочують їх до участі у природоохоронних заходах. Така підтримка з боку родини сприяє зміцненню екологічних цінностей не лише у школярів, а й у їхніх сім'ях, створюючи стаке підґрунтя для розвитку екологічної культури у суспільстві загалом.

Екологічні дослідження та практичні заходи є важливими для формування екологічної свідомості учнів, адже вони дозволяють не тільки отримувати знання про природу, але й формувати навички та звички, які сприятимуть збереженню навколишнього середовища у майбутньому. Важливо, щоб учні відчували свою причетність до природоохоронної діяльності та розуміли значення своїх дій для збереження екосистем.

Таким чином, практичні заходи у рамках позакласної діяльності, що реалізуються в шкільному лісництві «Мрія», не лише підвищують рівень екологічної культури учнів, а й сприяють розвитку екологічної свідомості на всіх рівнях. Вони дозволяють дітям побачити, що збереження природи – це спільна справа, і кожен може зробити свій внесок. Важливим є те, що такі заходи допомагають школярам не лише зрозуміти важливість екологічних проблем, а й закладають у них основи для сталого та відповідального ставлення до природи, що є запорукою екологічного майбутнього.

Висновки до 4-го розділу

У рамках 4-го розділу було проведено комплекс практичних заходів та соціологічних досліджень, що стали важливою складовою навчально-виховної діяльності учнів. Розпочавши з організації позакласних заходів, спрямованих на формування екологічної свідомості, учні мали можливість безпосередньо взаємодіяти з природою та досліджувати екологічні процеси в реальному середовищі. Зокрема, захід зі збору жолудів став важливою практичною справою для учнів, де вони не лише здобули знання про дуби, їх роль у екосистемі, а й дізналися про тварин, що залежать від цих дерев. Під час заходу акцентувалась важливість збереження природних ресурсів, а також формувалась розуміння впливу людей на навколишнє середовище.

Важливою частиною цього розділу стали соціологічні дослідження, які дозволили оцінити рівень екологічної свідомості серед учнів до і після проведених заходів. Результати показали позитивні зміни в їхньому ставленні до природи, збільшення зацікавленості у збереженні екології та участі у природоохоронних ініціативах. Дослідження також вказали на те, що учні, які брали участь у практичних заходах, мали більш глибоке розуміння екологічних проблем, що дозволяє зробити висновок про ефективність такого підходу в освітньому процесі. Завдяки впровадженню різноманітних соціологічних досліджень та екологічних заходів було створено умови для розвитку у учнів навичок відповідального ставлення до природи. Виконання таких практичних завдань, як збори жолудів, сприяло не лише емоційному залученню дітей до природи, а й стало важливим кроком у формуванні екологічної культури.

Отже, підсумовуючи, можна стверджувати, що проведені практичні заходи і соціологічні дослідження значно вплинули на підвищення екологічної свідомості учнів, допомогли їм краще усвідомити важливість збереження навколишнього середовища та сприяли розвитку відповідального ставлення до природи. Ці результати свідчать про ефективність організації подібних заходів у контексті формування екологічної культури та свідомості молодого покоління, що є ключовим для сталого розвитку суспільства в майбутньому.

ВИСНОВКИ

1. Шкільне лісництво є ефективним інструментом для розвитку екологічних навичок та відповідального ставлення учнів до природи. Реалізовані напрямки діяльності шкільного лісництва сприяють формуванню в учнів активної громадянської позиції та ґрунтового розуміння причин та актуальності екологічних проблем.
2. Чітка структура, організація та належне управління шкільного лісництва є ключовими факторами, які визначають ефективність його роботи та сприяють підвищенню екологічної свідомості учнів.
3. Залучення учнів до різних форм науково-дослідницької діяльності, які проводились на базі шкільного лісництва, визначають можливості набуття учнями практичних навичок у галузі екології та лісового господарства, забезпечують розвиток організаційних здібностей та становлення в учнів раціонального ставлення до природи та її ресурсів.
4. Участь учнів у практичних заходах, які проводились в рамках роботи шкільного лісництва, визначає рівень їх екологічної свідомості, громадянську активність та є ефективними формами організації учнівської діяльності як невід'ємної складової навчально-виховного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз соціологічних досліджень в Україні. Міністерство молоді та спорту України, 2019. Доступно за посиланням: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/Sociologichni_doslidzhennia/analitichnii-zvit-2019.pdf
2. Васильчук В. Ліси чекають на професіоналів / Товариство лісівників України. – 7 травня 2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tlu.kiev.ua/pro-nas/novini-zakhodi/novina/article/lisi-chekajut-na-profesionaliv.html>
3. Вербицький В. В. Позаурочна та позакласна освітня (неформальна) діяльність в умовах розвитку стратегії виховання України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2018/02/PPOD.pdf>
4. Всеукраїнська науково-практична конференція «Відтворимо ліси разом»: тези учасників. – Київ, 2018 [Електронний ресурс]. С.14, 81] – Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/Tezy-forest2018.pdf>.
5. Всеукраїнська науково-практична конференція «Відтворимо ліси разом», 21–22 березня: збірник тез / за заг. ред. д.п.н., проф. В.В. Вербицького. – Київ: НЕНЦ, 2016. [Електронний ресурс]. С. 30, 31. – Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/abstracts-forest.pdf>.
6. Гладченко Л. Л. Виховання екологічної свідомості учнів через діяльність шкільних лісництв. 2018. Доступно за посиланням: <https://nenc.gov.ua>
7. Гребенюк О. Формування екологічної компетентності в інклюзивному середовищі: кваліфікаційна робота. – Івано-Франківськ, 2022 [Електронний ресурс]. С. 10, 11. – Режим доступу:

http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/16601/Grebenyuk_fbg_e_2022_check.pdf?sequence=1

8. Грицай Н.Б. Методика позакласної роботи з біології. Дистанційний курс : навч. посіб. – Рівне: Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2010. С.17.
9. Делеган І. В., Луцак М. М., Делеган І. І., Криницький Г. Т. Захисник Карпат (до 90-річчя Антона Йосиповича Островського). (2017). У: Proceedings of the Forestry Academy of Sciences of Ukraine, том 151471. С. 2-3.
[URL:https://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:wzbOV_fvXUJ:scholar.google.com/+%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%96+%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96+%D0%BF%D1%80%D0%BE+%D0%BB%D1%96%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B5+%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE+%D1%82%D0%B0+%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96+%D0%BB%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%B0&hl=uk&as_sdt=0,5](https://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:wzbOV_fvXUJ:scholar.google.com/+%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%96+%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96+%D0%BF%D1%80%D0%BE+%D0%BB%D1%96%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B5+%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE+%D1%82%D0%B0+%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96+%D0%BB%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%B0&hl=uk&as_sdt=0,5)
10. Екологія, природокористування та охорона навколишнього середовища: прикладні аспекти. Збірка матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції, Київ, 16 травня 2023 р. Київ: Мукачівський державний університет, 2023. С. 18.
[URL:https://mu.edu.ua/storage/MSU/pages/conferences/2023/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F,%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%81%D0%B5](https://mu.edu.ua/storage/MSU/pages/conferences/2023/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F,%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%81%D0%B5)

[%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B0.%20%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D1%96%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8.pdf](#)

11. Загальноосвітня школа України за роки незалежності 1991–2001. – Київ, 2002 [Електронний ресурс]. С. 65. – Режим доступу: https://dnpgov.ua/wp-content/uploads/2016/01/index_3_1.pdf.
12. Інформаційний портал Північно-Західного міжрегіонального управління лісового та мисливського господарства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://nw.forest.gov.ua/?page_id=53
13. Існюк С. Ю., & Ковтун, А. І. (2022). Охорона праці в лісовому господарстві. Текст статті. Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/250566-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-575006-1-10-20220103.pdf>.
14. Історія створення шкільного лісництва в комунальному закладі «Утківська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів» Мереф'янської міської ради Харківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://utkivka.edu.kh.ua/shkiljne_lisnictvo/.
15. Кепеняк Н. М. Екологічне виховання як передумова раціонального використання природних ресурсів на території НПП «Сколівські Бескиди». (2014). У: Х Всеукраїнські наукові Таліївські читання. УДК 502.3. Львівський національний університет імені Івана Франка. С. 94–95, 18–19. URL: <http://ecomonitoring.karazin.ua/wp-content/uploads/2019/03/Taliev-2014.pdf#page=94>
16. Київське обласне та по м. Києву управління лісового та мисливського господарства. Про затвердження положення про учнівські лісництва [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://kyivlis.gov.ua/shkilnislisnytstva>.

17. Ковальчук Н.М. Організація та управління шкільними лісництвами [Електронний ресурс] / Північно-Західне міжрегіональне управління лісового та мисливського господарства. – Режим доступу: <https://nw.forest.gov.ua/?p=54192>
18. Короткий екскурс у роботу шкільного лісництва Завадівської ЗОШ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sw.forest.gov.ua/dijalnist/shkilni-lisnictva/korotkii-ekskurs-u-robotu-shkilnogo-lisnictva-zavadivskoj-zosh.html>.
19. Лісокультурні роботи в лісових насадженнях. (2017). Філія "Вищедубечанське лісове господарство". Іван Середа, інженер з лісових культур. Відкритий доступ. URL: https://vdlg.com.ua/no_cache/pres-sluzhba/novina/article/lisokulturni-roboti-v-lisovikh-nasadzhennjakh.html
20. Львівське обласне управління лісового та мисливського господарства. (n.d.). Шкільні лісництва Львівської області. Львівське обласне управління лісового та мисливського господарства. Retrieved from https://lvivlis.gov.ua/structure_school_forest_districts
21. Мандрик О.М. Екологічна освіта та екологічне виховання / Івано-Франківський національний університет. – Івано-Франківськ: Наук.-техн. журн., 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elar.nung.edu.ua/bitstream/123456789/7387/1/7178p.pdf>.
22. Медуха О. О. Шкільне лісництво – засіб реалізації дослідницьких практичних та формування екологічної компетенції учнів [Електронний ресурс] / Керівник гуртка «Юний науковець», учитель вищої кваліфікаційної категорії. – Чорноморськ, 2018. – С. 5–6. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/metodichna-robota-shkilne-lisnictvo---zasib-realizaci-doslidnickih-praktichnih-ta-formuvannya-ekologichno-kompetenci-uchniv-39744.html>
23. Методологія і методи соціологічних досліджень в Україні: історія та сучасні проблеми. Український соціум. №4 (59), 2016. Доступно за

- посиланням: <https://ukr-socium.org.ua/uk/archive/no-4-59-2016/metodologija-i-metodi-sociologichnih-doslidzen-v-ukraini-istorija-ta-suchasni-problemi>
24. Міністерство освіти і науки України. Екологічна освіта в системі освіти України: державні ініціативи та реалізація. 2016. Доступно за посиланням: <https://mon.gov.ua>
25. Міністерство освіти України. Положення №307 від 01.11.95 м. Київ [Електронний ресурс]. – Верховна Рада України, офіційний веб-портал. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0257-96#Text>.
26. Мороз, Є.П. Формування трудових цінностей та екологічної свідомості особистості у шкільних лісництвах / Є.П. Мороз // Всеукраїнська науково-практична конференція «Відтворимо ліси разом» : зб. матеріалів. — Київ, 2015. — С. 90. URL: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/abstracts-forest.pdf#page=90>
27. Нечитайло Л.Г. Формування екологічної культури молоді: практичний посібник. – Балаклія, 2018 [Електронний ресурс]. – С. 5. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/praktichniy-posibnik-formuvannya-ekologichno-kulturi-molodi-66035.html>.
28. Осипчук О. Інтерв'ю. «Щоб людина була екологічно свідомою, вона повинна мати емоційний зв'язок з природою» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gurt.org.ua/interviews/33250/>.
29. Петлицька В. П. Збірник матеріалів: «Відтворюємо ліси разом» [Електронний ресурс]. — Київ, 2019. — С. 63. — Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/Tezy-forest2019.pdf>
30. Презентація: Лісокультурні роботи. (2021). Відкритий доступ. URL: <https://zoenc-edukit.uz.ua/wp-content/uploads/2021/01/12.01.21.pptx>
31. Просвітницька діяльність. Шкільні лісництва [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://sheplis.com.ua/naprjami/prosvitnicka-dijalnist-shkilni-lisnictva.html>.

32. Профорієнтаційна робота з учнями шкільних лісництв [Електронний ресурс]. – Інформаційний портал Національного університету біоресурсів і природокористування України. – Режим доступу: <https://nubip.edu.ua/node/50430>.
33. Профорієнтаційна робота серед вихованців шкільних лісництв та співпраця з лісівниками: Фастівщина [Електронний ресурс]. – Інформаційний портал Національного університету біоресурсів і природокористування України. – Режим доступу: <https://nubip.edu.ua/node/41710>.
34. Савлущинська Л. Г., Лончак В. А. Досвід організації позакласної роботи з виховання екологічної культури учнів початкових класів на прикладі роботи гуртка Великодолинського шкільного лісництва “Паросток” // Екологічні науки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/4_2011/23.pdf.
35. Своєчасний догляд за лісовими культурами. (2024). Черкаси, архів газети, інформаційний портал Чернігівщини. URL: <https://che.cn.ua/index.php/economy/item/3877-svoiechasnyi-dohliad-za-lisovymy-kulturamy>
36. Сорока Т. Г. Ліс – храм природи, який юннати плекають і руками, і серцем // Всеукраїнська науково-практична конференція «Відтворимо ліси разом». Київ : Комунальний заклад «Дитячий екологічний центр» Кам'янської міської ради, 2018. – С. 17–18.
37. Соціальна мережа Фейсбук. Сторінка “Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України. URL: <https://www.facebook.com/nenc.gov.ua>
38. Степаненка І.В., Іваченка О.Г. Лісові практики в шкільній освіті: посібник для вчителів / Київ: 2022. – С. 121.
39. Тарасова Т. В. Соціально-педагогічні умови становлення і розвитку трудових об'єднань школярів в Україні (XX століття) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. — Київ, 2013. — С. 21, 38, 44, 69, 140.

40. Теоретично-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. – Вип. 20. Кн. 1. – Київ, 2016 [Електронний ресурс]. С. 317. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/86628318.pdf>.
41. Товариство лісівників України. Учнівські лісництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tlu.kiev.ua/nasha-dijalnist/maibutnjelisu-molod/uchnivski-lisnictva.html>.
42. Турбар Т. Природоохоронна робота учнів у шкільних лісництвах (друга половина ХХ - початок ХХІ століття) // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. – 2015. – № 1 (14). – С. 383–386.
43. «Довжанське лісомисливське господарство». Шкільні лісництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dovgelis.org.ua/naprjami/shkilni-lisnictva.html>.
44. Центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді СМР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/Sumy.CENTUM/>
45. Шевчик О.М. (2024). Шкільні природоохоронні науково-дослідні відділення як один із напрямів еколого-освітньої роботи. Національний природний парк «Гуцульщина», с. 464-465. URL: https://www.researchgate.net/profile/Oksana-Mykchaylova/publication/317544141_KULTURALNO-MORFOLOGICNI_VLASTIVOSTI_RIDKISNOGO_GRIBA_SPARASSIS_NEMECII_SPARASSIDACEAE_POLYPORALES/links/593e475da6fdcc17a95a5f26/KULTURALNO-MORFOLOGICNI-VLASTIVOSTI-RIDKISNOGO-GRIBA-SPARASSIS-NEMECII-SPARASSIDACEAE-POLYPORALES.pdf#page=463
46. Forest Research. (2017). Forest Schools: impact on young children in England and Wales. [Електронний ресурс]. Доступно за посиланням: <https://www.forestresearch.gov.uk/research/forest-schools-impact-on-young-children-in-england-and-wales/>.

47. Forest School Association. (n.d.). What is Forest School? [Электронный ресурс]. Доступно за посиланням: <https://www.forestschoolassociation.org/what-is-forest-school/>.
48. Forest School Foundation. The Forest School Movement in the U.S. Forest School Foundation; 2020. Available from: <https://www.theforestschoolfoundation.org/background-information-history>
49. Free Forest School. Free Forest School: Outdoor Learning Programs for Children. Free Forest School; 2023. Available from: <https://www.freeforestschool.org/ouroutdoors>
50. Naturally Katey. The Ultimate List of Forest Schools, Outdoor-Based and Nature-Inspired Schools of the USA. Naturally Katey; 2020. Available from: <https://naturallykatey.wordpress.com/>
51. Portier, E. F., Lindell, A., Ghadiri Khanaposhtani, M., Miller, J. M., & Schectman, E. R. (2023). How Can Participating in a Forest Community and Citizen Science Program Support Elementary School Students' Understanding of Socio-Ecological Systems? *Sustainability*, 15(24), Article 16832. DOI: <https://doi.org/10.3390/su152416832>.

ДОДАТКИ